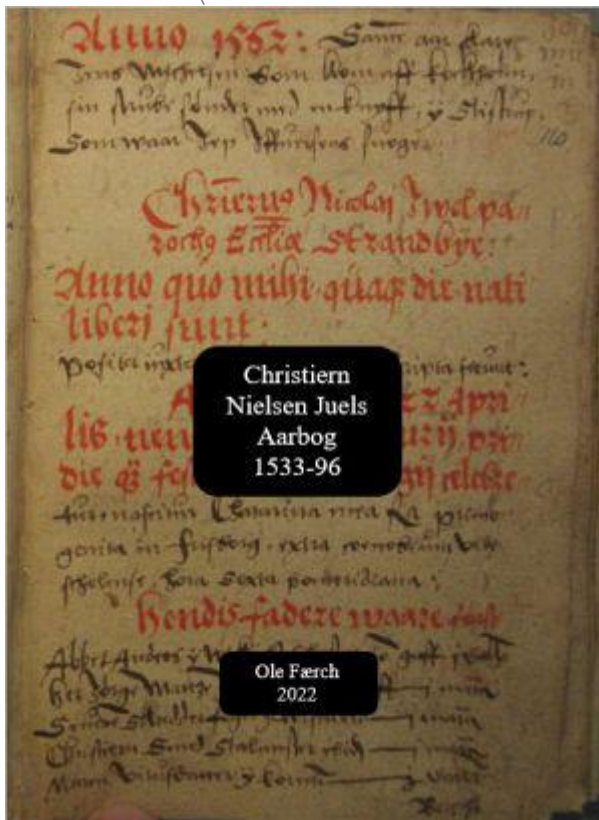

Christiern Nielsen Juels Aarbog 1533-1596

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 67

Del artikel: □ □ <

Ole Færch

Christiern Nielsen Juels Aarbog 1533-1596

Løgstør Lokalarkiv. 164 sider, ill.,

Af Jakob Ørnbjerg, kulturhistoriker, ph.d.

Bortset fra en kort omtale i et i laset dokument eller måske en nedslidt gravsten er det sjældent muligt at komme helt tæt på et præsteliv i 1500-tallets Danmark. Det er der flere grunde til. De kirkebøger, hvor præsterne, bortset fra oplysninger om døbte, viede og begravede i deres sogne, havde muligheder for at tilføje små notitser om dette og hint, blev først påbudt ved lov i 1640'erne. Dermed ikke sagt, at præsterne ellers var en bande analfabeter, der blot havde blikket stift rettet imod næste grødfad. Sandheden er desværre snarere den, at mange uerstattelige og

ældre optegnelser fra præstegårdens skrivekamre er gået tabt som følge af hårdhændede oprydninger, ildebrande, fugtskader og sultne mus.

En af de få undtagelser, der bekræfter dette beklagelige faktum, er præsten Christiern Nielsen Juel (1533-1596) fra Strandby sogn tæt på Limfjorden og i det vestligste Himmerland. I sin levetid førte Juel en årbog, hvori han nedskrev oplysninger om små og store begivenheder, som han fandt værd at bevare for eftertiden. Årbogen har i over 100 år levet en tryk, men også upåagtet tilværelse på Det Kongelige Bibliotek, men nu har Løgstør Lokalkarkiv været tovholder på en moderne udgivelse af årbogen.

Forfatteren, der har påtaget sig den store opgave med ikke blot at renskrive, men også at oversætte Juels danske, latinske og tyske optegnelser, præsentere bogens til tiders noget kringlede ejerhistorie og endelig sætte dens oplysninger ind i denne rette historiske sammenhæng, er Ole Færch. Færch har igennem en årrække stået for en række vigtige kildeudgivelser til belysning af Nordjyllands ældre historie. Blandt disse publikationer, som denne anmelder har haft stort udbytte af at benytte, har ikke mindst været Aalborghus lens jordebog 1562 samt Himmerlandske herredsfogeder, by- og birkefogeder samt – skrivere. Med Færch som rejsefører i 1500-tallets knudrede gotiske skrift og sære sprogbrug er man således i gode og professionelle hænder.

Men hvem var så Christiern Nielsen Juel? Juel blev født i Vitskøl i Himmerland i 1533 og kom altså til verden på kanten af Reformationen og Grevens Fejde, der 1534-1536 rykkede Middelalderens Danmark op med rode. Juel var opvokset i et præstehjem og var, som vi senere skal se, et lyst hoved, der interesserede sig for verden omkring sig. Derfor giver det god mening, at Juel i en ung alder blev sendt til katedralskolerne i først Aalborg og siden Viborg for at studere videre. Dernæst gik turen videre til en stilling som lærer på Sorø Kloster på Sjælland og endelig en præstevieelse i København i 1557. Juel havde således været vidt omkring i den danske konges riger og lande. Det var dog tydeligvis hjemegnen, der trak i ham, så i 1560'ernes begyndelse virkede Juel som skolelærer i Vitskøl, inden han i 1564 opnåede at blive præst i det nærliggende Strandby sogn. Dette embede varetog han frem til sin død i 1596. Dernæst blev hans årbog til alt held ikke smidt ud, men vandrede i stedet for videre til andre hænder.

Som titlen da også antyder, er der her ikke tale om en dagbog. Juel har efter alt at dømme indsamlet og nedskrevet historier og oplysninger på diverse papirer og løse lapper, inden disse informationer i en ledig stund så er blevet omhyggeligt indskrevet i årbogen. At der ikke er tale om en strengt kronologisk ført årbog dokumenteres ved, at den starter i 1532, hvilket altså er året før Juels fødsel. En udførlig redegørelse for begivenhederne under Grevens Fejde vidner desuden om, at præsten her har trukket på andres årbøger eller måske trykte værker i sit eget bibliotek for at få disse historier med. I året 1562 gør Juel desuden læseren opmærksom på, at "Grundet mine øjne er mine skriverier afsluttet". Ikke desto mindre fortsætter Juel uanfægtet af dette synshandicap åbenlyst årbogen i de næste 34 år. Her må der altså være tale om en langt senere tilføjelse, der har sneget sig ind imellem linjerne.

Men hvad skrev Juel så om? Slår vi tilfældigt ned på efteråret 1566, kan Juel her fortælle, at Catharina fra Sjørup var blevet gift med "den ærlige ungkarl" Mads Friis, mens fogeden Lange Anders på Livø i Limfjorden blev afløst i sit embede af Simon Tordsen. En af Juels præstekolleger i Salling var desuden død dette år. Mere dramatiske begivenheder fandt også vej til spalterne. 3. december 1566 kan man for eksempel orientere sig om, at Morten Poulsen denne dag til et drikkegilde dræbte Lars Kok fra Bjørnsholm. Det må have været en begivenhed, der har gjort indtryk.

Det siger sig selv, at sådanne informationer om giftermål, ansættelser, drab og dødsfald kan vise sig at være nyttige halmstrå for de slægtsforskere og lokalhistorikere, der måske netop har ramt muren som følge af fraværet af kirkebøger og andre skrivelser fra lokal- og

centraladministrationen. Har man interesse for den lokale arkitektur, herregårds- og kirkehistorie er der hos Juel også hjælp at hente. Her gør han blandt andet opmærksom på, at der i 1574 blev opsat en ny karnap på Vitskøl Kloster, mens Strandby Kirke samme år fik lagt nyt blytag på den sydlige side.

Overordnet har årbogen altså mange kvaliteter, men to af disse fortjener alligevel en særlig omtale. For det første indeholder årbogen en guldgrube af oplysninger om ellers ukendte begivenheder. Hvor ellers skulle man for eksempel kunne få at vide, at den lille flække Myrhøj i sommeren 1582 blev ramt af pest, der slog 24 mennesker ihjel? Og at Himmerland i december 1576 hærgedes af en "stor grum og forfærdelig storm", der væltede kirketårne og rev træer op med rode, mens både huse og senge (!) rystede i blæsevejret? Eller at den gamle hyrdekvinde Ane Nielsdatter i vinteren 1572 blev brændt på bålet som troldkvinde ved Åle Birketing? Og at hun, selv efter hård tortur og mange pinsler, ikke ville tilstå noget som helst?

For det andet viser Juels optegnelser om europæiske fyrstebryllupper, søslag og skibsforslis i Østersøen, udenlandske pestangreb og græshoppesværme i Polen, at selv en præst i det yderste Himmerland formåede at holde sig velorienteret og opdateret på de store begivenheder. Som Færch ganske rigtigt påpeger, var Juel et led i et større netværk af gejstlige kolleger og gamle studiekammerater, der ikke blot skrev breve til hinanden, men som også udvekslede bøger, hæfter, pjecer og småskrifter med hinanden. Når dette kunne lade sig gøre, hang det ikke mindst sammen med, at det billige papir i 1500-tallets sidste årtier nu endegyldigt havde afløst det langt dyrere pergament. Derfor var i langt højere grad end tidligere blevet billigere at skrive breve. Man kunne tillade sig at bruge løs af papiret og ikke blot rationere og reservere det til håndfast viden, men også bruge det til videreformidling af strøtanker, sladder, skitser og løse rygter. Brugen af det fleksible papir i 1500-tallets effektive trykpresser havde dertil resulteret i, at store mængder af bøger om alverdens emner og til forholdsvis billige penge blev tilgængelige for videbegærlige og læselystne folk. Denne europæiske videns- og informationsrevolution, der på mange måder peger frem imod vores egen tidsalder, fortæller årbogen også om. Den lille historie i den store historie!

Bogens for- og bagside er illustreret med affotograferinger af sider fra årbogen, ligesom der på s. 145-150 opræder en liste med eksempler på Juels danske og latinske håndskrift. Færch leverer en grundig redegørelse for ikke blot årbogens udseende, men også dens opbygning, sidenummeringer, manglende sider og blækfarve. Det er bestemt relevante oplysninger, men som læser kunne man af og til godt savne nogle flere affotograferinger af optegnelserne, så man selv kunne gå på opdagelse i dem. Det er heller ikke kun tør tekst det hele. Enkelte steder i årbogen er fantasien heldigvis løbet Juel i fjerpenen, så på s. 114 og 124 har Færch gengivet et par præstens ganske skræmmende tegninger af misdannede spædbørn. For en god ordens skyld skal der her gøres opmærksom på, at disse spædbørn ikke havde hjemme i Juels pastorat. Der var derimod tale om skrækhistorier som præsten havde fået fortalt eller læst om andre steder.

Lige netop i forbindelse med disse tegninger er denne anmelder for en gangs skyld ikke helt enig med Færch, når han på s. 24 undrer sig over, at en gudfrygtig mand som Juel har ofret blæk og papir på disse tegninger. Færch tager dette som et udtryk for "at overtroen florerede ved siden af troen", men det er spørgsmålet, om det er muligt at sætte så vandtætte skodder op imellem tro og overtro? I det lutheranske og efterreformatoriske verdensbillede, som Juel på alle måder var formet af, foregik der til alle tider og på alle steder en evig kamp mellem Gud og Djævelen om kontrollen med hver enkelt menneskesjæl. Disse to var blot toppen af kransekagen i 1500-tallets magiske-religiøse forestillingsverden, der var befolket af engle, dæmoner, troldkvinder, nisser, elverfolk, genfærd og gespenster. Alle, fra slot til hytte, troede på, og forholdt sig til disse magiske væsner. Deres eksistens var på Juels tid slet ikke til diskussion, men derimod en lige så naturlig del af samfundet som elektricitet er det i dag.

I denne verden kunne Gud signalere sin utilfredshed med menneskebørnenes gøren og laden med hjælp fra forskellige syner og varsler. Dette kunne være i form af flammekors på himlen, regnbyger af blod, jordskælv eller fisk, der var udsmykket med mærkelige tegn og bogstaver. Til denne kategori hørte også fødslen af vanskabte børn, hvis abnorme hoveder og misdannelser ofte blev udlagt som Guds vrede over tidens skiftende modeluner, hvad enten det nu drejede sig om for store hatte eller høje frisurer. Derfor giver det også god mening, at præsten i Strandby var stærkt optaget af sådanne varsler. Når han gengav historierne og efter bedste evne forsøgte at tegne disse overnaturlige væsner er der altså ikke tale om simpel overtro, men derimod om en præst, der arbejdede helt i tråd med tidsånden.

Dette er dog en marginal detalje, der på ingen måde kan overskygge glæden ved at få Juels årbog i hånden og stifte bekendtskab med så vel den belæste præst som Ole Færchs kyndige gennemgang af denne ellers ukendte Himmerlandshistorie. Anbefales for enhver med interesse for præster, tro og dagligliv i 1500-tallets Danmark!

[Historie-online.dk, den 14. september 2022]